

Lucyna Smyk,
Ewa Busse-Turczyńska
Akademia Medyczna, Lublin

Rozwój systemu informacyjnego Biblioteki AM w Lublinie a potrzeby informacyjne użytkowników

W czasach powszechnego zastosowania elektronicznych sposobów komunikacji społecznej biblioteka powinna stanowić jedno z ważniejszych ogniw systemu przekazywania informacji, pod warunkiem, że świadoma jest przemian technologicznych, których konsekwencją jest rozwój potrzeb informacyjnych.

W środowiskach lekarskich obserwuje się wzrost oczekiwań wobec bibliotek, związany głównie z ich działalnością informacyjną, a to z kolei wymaga automatyzacji procedur bibliotecznych. Aby móc jak najwięcej czasu poświęcić pacjentowi, lekarze chcieliby mieć łatwy dostęp do wiedzy medycznej i zdają sobie sprawę, że w chwili obecnej jest to technicznie realne. Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom, Biblioteka AM w Lublinie podjęła się realizacji nowych zadań związanych z zaprojektowaniem i organizacją sieci komputerowej, opierając swą działalność informacyjną o systemy zautomatyzowane.

Komputeryzacja Biblioteki AM w Lublinie rozpoczęła się w 1991 r. Były to skromne początki, ograniczające się do zakupu jednego komputera, stanowiącego jednak prawdziwy przełom w działalności informacyjnej Biblioteki. W związku z tym, że w medycynie zwykle największą wartość przedstawia dostęp do najnowszych osiągnięć naukowych publikowanych w czasopiśmie, proces automatyzacji rozpoczęto od wykorzystania bibliograficznych baz danych CD-ROM, w naszym przypadku - bazy MEDLINE za ostatnich 5 lat. Ograniczenia finansowe nie pozwalały wówczas na zakup całej bazy. Wkrótce jednak zdecydowano się na pełną wersję MEDLINE oraz zaprenumerowano kilka innych baz (Drug Information Source, Current Contents). Pod koniec 1992 r. zakupiono komputer do Działu Czasopism, który miał pełnić rolę serwera w przyszłej sieci bibliotecznej. Z rabatu, jaki otrzymaliśmy z firmy Lange & Springer za prenumeratę czasopism, dodaliśmy następne dwa stanowiska.

Aby zrealizować zadanie wykorzystania w działalności informacyjnej systemów zautomatyzowanych, sporządzono plan rozwoju sieci komputerowej. Przy projektowaniu zmian przyjęto z konieczności postawę udoskonalającą, związaną z metodą diagnostyczną. "Polega ona na wyjściu od istniejącej sytuacji praktycznej. Sytuację tę następnie się ulepsza, wychodząc z założenia, że każda zmiana stanu dotychczasowego, jako stanu niezadowolającego, jest poprawą w stosunku do stanu zastanego" (Gasparski W: Projektowanie i systemy. Zagadnienia metodologiczne T. 1 1978 PAN, Komitet Naukoznawstwa). W takim projektowaniu bierze się pod uwagę ograniczenia i uwarunkowania, wynikające z istniejącej sytuacji. Wnikliwie rozpoznaje się rzeczywistość, w którą ma być wmontowany projekt, analizując więc także realne możliwości finansowe i lokalowe. Nie jest to zbyt nowoczesne podejście do zmian sytuacji praktycznej, jednak w ciągle niestabilnej sytuacji ekonomicznej wydaje się, że jest to jedyne możliwe podejście do problemu.

Etapy rozwoju sieci komputerowej BAM w Lublinie

1 etap - budowa sieci lokalnych

Czynności związane z wykorzystaniem sieci komputerowej do procedur bibliotecznych w I etapie jej rozwoju obejmowały jedynie testowanie różnego typu oprogramowania przydatnego w bibliotece, częściowe wprowadzanie danych katalogowych (System Obsługi Biblioteki SOB, autorstwa prof. J. Sapiechy z Politechniki Świętokrzyskiej), oraz szkolenia bibliotekarzy wraz z próbą reorganizacji pracy w nowych warunkach.

Od 1994 r. wprowadzono przeszukiwanie baz danych CD-ROM w sieci Novell, z licencją dla 3 jednoczesnych użytkowników. Użytkownicy Biblioteki AM w Lublinie mieli możliwość samodzielnego przeszukiwania udostępnianych w sieci baz danych Medline i Polska Bibliografia Lekarska oraz jednostanowiskowo baz International Pharmaceutical Abstracts, Cancer CD i Current Contents, względnie mogli zlecić bibliotekarzowi dokonanie przeglądu wymienionych baz i wyszukanie informacji na dany temat.

Aby sprostać nowym zadaniom kształtowania i upowszechniania tzw. kultury komputerowej, pracownicy Działu Informacji Naukowej Biblioteki zaczęli organizować szkolenia i konsultacje dla użytkowników, dotyczące obsługi baz danych. Gromadzi się w szerszym zakresie wydawnictwa informatyczne. Publikacje popularnonaukowe pracowników Biblioteki w uczelnianym piśmie "Alma Mater" i lubelskim "Medicusie" mają na celu upowszechnienie nowych narzędzi pracy. Dąży się również do tego, aby odpowiednio przeszkoleni pracownicy Biblioteki AM byli specjalistami w konstruowaniu sprawnych, gwarantujących wysoką relewancję, strategii wyszukiwania w bazach danych, a także doradcami użytkowników w sprawie

wyboru serwisu on line, czy wykorzystania bazy multimedialnej. Aby sprostać tym nowym zadaniom, bibliotekarze poszerzają swoją wiedzę w Podyplomowym Studium Bibliotekoznawstwa i Informatyki (2 osoby IBIN UW, 3 osoby UMCS), uczestniczą także w kursach dotyczących informacyjnych systemów komputerowych, organizowanych w znanych ośrodkach w Polsce (IINTE, Politechnika Wroclawska).

II etap - rozbudowa sieci poprzez uzyskanie dostępu do Internetu

W kwietniu 1995 roku Biblioteka AM w Lublinie uzyskała światłowodowy dostęp do Internetu (protokół TCP/IP) oraz do miejskiej sieci LUBMAN (IPX/SPX). Pozwoliło to na rozszerzenie zakresu usług na rzecz użytkowników informacji. Opracowano informacyjną stronę WWW Biblioteki (<http://hipokrates.am.lublin.pl>), która ciągle jest rozbudowywana. Aktualnie na stronie tej dostępne jest wyszukiwanie informacji w Bibliografii Publikacji Pracowników AM w Lublinie (1994-1996), w Katalogu Zasobu Wydawnictw Zwartych za lata 1993-1995 oraz w Katalogu Nowości (automatyczne przełączenie ze strony WWW na telnet prolib.am.lublin.pl). Pracownicy AM, dzięki lokalnej sieci LUBMAN, nie opuszczając swoich miejsc pracy, mogą korzystać z posadowionej na Hipokratesie bazy danych Polska Bibliografia Lekarska oraz z Katalogu Wydawnictw Ciągłych posiadanych przez Bibliotekę AM (za lata 1993-1996). Z informacji katalogowych mogą korzystać również pracownicy innych uczelni lubelskich.

Biblioteczny serwer Hipokrates przyjął na swe konta kilkudziesięciu użytkowników - pracowników AM oraz studentów zrzeszonych w kołach naukowych. Możliwość korzystania z protokołu TCP/IP oraz IPX/SPX znacznie ułatwia wymianę informacji, głównie dzięki takim narzędziom, jak ftp, czy poczta elektroniczna. Obecnie użytkownicy Biblioteki AM w Lublinie, mający dostęp do sieci, mogą zamawiać i otrzymywać tą drogą poszukiwane informacje w postaci plików (m.in. dane bibliograficzne dotyczące określonych tematów). Również bibliotekarze cenią sobie możliwość korzystania z poczty elektronicznej w celu szybkiego i wygodnego kontaktu z innymi bibliotekami czy firmami dostawczymi i komputerowymi.

Niezwykle atrakcyjne i cenne w bibliotekarskiej pracy stają się serwisy informacyjne WWW. Najczęściej wykorzystywany jest Katalog Czasopism Zagranicznych prenumerowanych w Polsce (opracowany przez Polską Fundację Upowszechniania Nauki), wskazujący na lokalizację poszukiwanego wydawnictwa. Popularne też stało się wyszukiwanie różnych informacji faktograficznych z serwerów rejestrujących bogate zasoby, takich jak Alta Vista czy Yahoo. Przy usprawnieniach informatycznych cenne jest lokalizowanie dostępnych publicznie plików poprzez FTP Search. Dzięki usłudze telnet, umożliwiającej dostęp do katalogów światowych bibliotek,

łatwo uzupełnić brakujące dane bibliograficzne wydawnictw zwartych niedostępnych w Polsce.

III etap - wykorzystanie sieci unixowej

Biblioteka AM w Lublinie świadoma faktu, iż Komitet Badań Naukowych wnikliwie analizuje projekty dofinansowania rozbudowy uniwersyteckich sieci, przygotowała w roku akademickim 1995/1996 projekty związane z rozwojem komputerowych usług informacyjnych i na ten cel otrzymała dotacje. Projekt dotyczył podniesienia standardów sieci bibliotecznej. Zrealizowana w styczniu 1997 r. modernizacja objęła rozszerzenie dostępu dla użytkownika do 5 stanowisk, (obecnie jest to sieć 12 stanowiskowa z dostępem do Internetu), a także instalację 2 serwerów unixowych dla wdrożenia wielomodułowego systemu Prolib oraz systemu Electronic Reference Library. Trudności lokalowe w naszej Bibliotece uniemożliwiają zorganizowanie pracowni komputerowej z prawdziwego zdarzenia, ale wykorzystujemy każdą możliwość, aby nasi użytkownicy ten dostęp do sieci komputerowej mieli jak największy. Zakupiliśmy, w ramach otrzymanych funduszy, dodatkowe moduły systemu bibliotecznego Prolib: Gromadzenie, Opracowanie Wydawnictw Ciągłych, Udostępnianie, Katalog Centralny Czasopism, Import Przewodnika Bibliograficznego. System Prolib, odpowiadający standardom światowych systemów bibliecznych, wybrano w Bibliotece AM w Lublinie z myślą o przyszłej współpracy z Główną Biblioteką Lekarską i innymi bibliotekami posiadającymi ten system.

Udoskonalona technologia organizacji danych w systemie Prolib/Unix pozwoli w etapie III na przygotowanie katalogu zasobów Biblioteki od 1990 r. oraz zautomatyzowanie procedury udostępniania. Następnie, w miarę możliwości, po dokonaniu częściowej retrokonwersji, przystąpi się do zastąpienia katalogów kartkowych (np. prac doktorskich i prac magisterskich) katalogiem dostępnym on-line. Dzięki posiadanemu systemowi ERL mamy możliwość udostępnienia pełnej wersji bazy Medline oraz International Pharmaceutical Abstracts nie tylko w Bibliotece, ale również w klinikach i zakładach AM w Lublinie.

Dokłada się wszelkich starań, aby Biblioteka AM w Lublinie pozostawała atrakcyjnym partnerem dla pracowników naukowych oraz dla przedstawicieli całego lubelskiego środowiska służby zdrowia. W tym celu, zaczęto w 1996 roku realizować temat badawczy "Proces korzystania z systemu informacji Biblioteki Akademii Medycznej z uwzględnieniem perspektywy potrzeb środowiska służby zdrowia w regionie lubelskim". Badanie pozwoli pełniej rozpoznać i uwzględnić w rozwoju Biblioteki preferencje użytkowników oraz wyłonić główne problemy oraz sposoby ich rozwiązywania.

Wstępna analiza wybranych danych przeprowadzanej aktualnie ankiety wskazuje na to, że na 220 dotychczas zbadanych pracowników AM wykorzystuje w swej pracy komputer oraz bazy danych - 198 osób. Około 50% zbadanych korzysta z Internetu.

Plany na przyszłość

Obok planowanego przedsięwzięcia retrokonwersji oraz zautomatyzowania procedury wypożyczeń planuje się szersze wykorzystanie systemów informatycznych w Wypożyczalni Międzybibliotecznej.

Dostęp do światowych baz danych spowodował znaczny przyrost zamówień w Wypożyczalni Międzybibliotecznej, dlatego w planach rozwoju usług bibliotecznych warto będzie uwzględnić również usprawnienie tych usług poprzez tworzenie pełnotekstowych baz danych oraz zastosowanie, wzorem krajów zachodnich Europy i USA, systemów elektronicznego zamawiania i odbioru pełnych tekstów dokumentów. Obecnie najczęściej odbywa się ona jeszcze w sposób tradycyjny - drogą pocztową. Oczekiwanie na dokument trwa więc dosyć długo. Dokładamy starań, aby zamówienia szczególnie ważne wysyłane były drogą poczty elektronicznej i były realizowane przy pomocy faxu.

Problemy związane z wprowadzaniem automatyzacji

Obok korzyści, jakie niesie ze sobą rozwój procesu informacyjnego, przy zastosowaniu nowoczesnych technologii występują także trudności i problemy. Obserwuje się je w polskich bibliotekach naukowych, zwłaszcza w początkowej fazie automatyzacji, kiedy efekty wprowadzenia nowych metod pracy informacyjnej nie zawsze jeszcze są widoczne. Problemy automatyzacji bibliotek opisano szerzej w literaturze przedmiotu (Sitarska A., Systemowe badanie bibliotek). Niniejszy fragment będzie tylko zasygnalizowaniem zjawiska ich występowania, zwłaszcza we wstępnych etapach wejścia w nową erę informacji.

Można wyróżnić trzy główne grupy tych problemów:

- problemy organizacyjne
- problemy natury finansowej
- problemy merytoryczne

Istotnym problemem natury organizacyjnej jest niewystarczająca współpraca bibliotek medycznych, brak koordynacji w tworzeniu sieci. Każda z bibliotek medycznych działa na własną rękę. Powielane są więc wysiłki przy testowaniu programów bibliotecznych, przy opracowywaniu

projektów rozwojowych biblioteki, projektów dofinansowania itp. A łatwiej byłoby starać się o fundusze, gdybyśmy tworzyli jednolity system.

W Bibliotece Głównej AM w Lublinie obok typowych problemów występujących w bibliotekach, które zdecydowały się na automatyzację procedur bibliotecznych, dodatkowym utrudnieniem pozostaje nie rozwiązana sprawa lokalu Biblioteki.

Przedsięwzięcie automatyzacji wymaga dodatkowych inwestycji i chociaż władze Uczelni wyrażają akceptację dla projektów rozwojowych Biblioteki, to przy niskim budżecie, w ciasnocie lokalowej, niełatwo jest zrealizować wszystkie zaplanowane inwestycje. Opóźnienia i nierównomierność realizacji poszczególnych etapów projektu wpływają na dezorganizację pracy oraz powodują zaburzenia w procesie korzystania z informacji. Zdarzało się, że brak funduszy na zakup jednego z elementów projektu zaburzał proces opracowania zbiorów (np. brak odpowiedniej drukarki do kart katalogowych czy papieru do wydruku nalepek). Kolejną trudnością natury finansowej były kłopoty z uzyskaniem etatu dla informatyka, który zajmowałby się administrowaniem siecią. Dopiero w 1996 r. udało się nam zatrudnić na 1/2 etatu studenta Politechniki Lubelskiej. Nawet w sytuacji współadministrowania z kierownikiem Działu Informacji Naukowej wydaje się to być rozwiązanie niewystarczające w sytuacji konieczności obsługi i konserwacji trzech serwerów (2 SCO-Unix i 1 Novell).

Automatyzacja w bibliotece zmusza pracowników do pogłębienia nowego obszaru wiedzy merytorycznej. W początkowych jej etapach muszą się oni doksztalać, zwiększa się zakres ich obowiązków, przy czym wysokość wynagrodzenia pozostaje bez zmian. Powoduje to czasem rozgoryczenie i niezadowolenie wśród bibliotekarzy. Bez materialnego czynnika motywacyjnego niełatwo jest właściwie organizować pracę nawet w najlepszym zespole. Ponadto nie wszyscy pracownicy lubią zmiany i przegrupowania, które przy wprowadzaniu automatyzacji są wielokrotnie konieczne.

Nauka polska wciąż pozostaje w trudnej sytuacji finansowej. Realia te nie omijają polskich bibliotek medycznych, dlatego ich osiągnięcia w dziedzinie automatyzacji, która wymaga wysokich nakładów inwestycyjnych, nie są aż tak imponujące jak w bibliotekach zachodnich. Nie sprzyja to procesom rozwojowym. Należy jednak pokreślić, że mimo wszystko obserwuje się wiele starań i dążeń bibliotekarzy medycznych do rozwoju i rozszerzania usług informacyjnych w środowiskach lekarskich. W Bibliotece Akademii Medycznej w Lublinie również nie brakuje entuzjastów rozwoju systemu informacyjnego, czego dowodem są przedstawione powyżej zmiany. Dzięki rozwojowi sieci komputerowej, z jej dostępem do sieci LUBMAN oraz Internetu coraz łatwiej osiągnąć tutaj informację szybko dostępną, a potrzeby użytkowników są w pełniejszym stopniu zaspokajane.

Bibliografia:

1. Jackson-Brown G., The Academic Librarian's New Role as Information Provider, Ref. Libr. 1993 nr 39 s. 77-83.
2. Kuźmiński D. Kierunki automatyzacji bibliotek medycznych, X Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych, Gdańsk, 23-25 06 1993.
3. Gasparski W. Projektowanie i systemy. Zagadnienia metodologiczne T. 1 1978 PAN, Komitet Naukoznawstwa
4. Stoner J. A., Wankel C., Kierowanie, Państw. Wyd. Ekon. Warszawa 1994 s. 162.
5. Turczyńska Ewa.: Nowa jakość informacji medycznej, Inf. Prof. 1995, nr 1 s. 26-28
6. Refleksje wokół komputeryzacji Biblioteki AM, Alma Mater 1994 nr 2/3, s. 22.
7. Komputerowe bazy danych w Bibliotece AM w Lublinie, Alma Mater 1995 nr 2, s. 76-78.
8. Uroki komputeryzacji w Bibliotece, Medicus 1995 nr 8/9 s. 22,24,
9. W trosce o użytkowników Biblioteki AM, Alma Mater 1996 nr 1, s. 60-61.